

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/npuola.v37.2025.7>*В. П. Кононець*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ У СФЕРІ ПАТЕНТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Наразі питання визначення адміністративно-правового статусу експертних установ у сфері патентної діяльності набуває особливої актуальності, оскільки саме від їхньої процесуальної незалежності та професійної відповідальності залежить довіра до результатів експертиз і стабільність правовідносин у сфері промислової власності. Як слушно зазначає Р.В. Тополя, інституційно закріплений статус експерта з питань права задає рамки законності й гарантії належної якості висновків у публічно-правових процедурах [1, с. 101].

Зазначимо, що водночас постає проблема чіткого окреслення компетенції та меж адміністративних повноважень у публічній адміністрації, яка забезпечує експертну діяльність у сфері ІВ. На думку С.М. Корнійка, саме коректне визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів публічної влади у цій площині впливає на узгодженість процедур, прозорість рішень та мінімізацію конфліктів юрисдикції [2, с. 251].

Відповідно, практичну чутливість проблеми підсилюють прояви патентних зловживань, що загрожують ефективності правової охорони та ускладнюють роботу експертних установ. І.М. Коросташова звертає увагу на «патентний тролінг» як форму недобросовісної конкуренції й окреслює інструменти протидії, включно з оскарженням у Апеляційній палаті НОІВ або в суді [4, с. 119–121]. Законодавчою відповіддю на ці виклики стало внесення змін щодо посилення охорони прав і боротьби з патентними зловживаннями [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували проблематику у сфері інтелектуальної власності та патентного права, можна виділити таких як Р.В. Тополя, С.М. Корнійко, С.В. Кондратюк, І.М. Коросташова, М.В. Плотнікова. Зазначені наукові напрацювання охоплюють як загальні питання адміністративно-правового статусу експертів та публічної адміністрації, так і проблематику патентних зловживань, пошук шляхів їх подолання та вдосконалення правового механізму охорони інтелектуальної власності.

Мета статті. З'ясування особливостей адміністративно-правового статусу експертних установ у сфері патентної діяльності, визначення їхньої ролі у забезпеченні ефективної охорони прав інтелектуальної власності, а також окреслення проблем і перспектив вдосконалення правового регулювання їх діяльності в умовах реформування національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Наразі експертні установи у сфері інтелектуальної власності розглядаються як важливий елемент системи публічної адміністрації, адже саме вони забезпечують реалізацію державної

політики у сфері патентної діяльності. Вони виконують подвійне завдання: з одного боку, здійснюють експертизу заявок на об'єкти промислової власності, а з іншого – формують практику застосування законодавства шляхом підготовки фахових висновків. Як підкреслює Р.В. Тополя, адміністративно-правовий статус експерта з питань права визначає не лише його професійні повноваження, але й загальний рівень довіри до правової охорони у сфері інтелектуальної діяльності [1, с. 101].

Зазначимо, що ефективність роботи експертних установ значною мірою залежить від їх належного правового закріплення у структурі державної влади. В умовах децентралізації та посилення ролі органів виконавчої влади саме вони забезпечують єдність адміністративної практики та правозастосування. С.М. Корнійко слушно наголошує, що без чіткого визначення меж компетенції публічної адміністрації у сфері експертної діяльності виникають проблеми правової невизначеності, що знижує ефективність усієї системи охорони прав інтелектуальної власності [2, с. 251].

Водночас інституційна роль експертних установ не може бути розкрита поза контекстом нормативних актів, які закріплюють їх функції та статус. Базовим у цьому відношенні є Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», який встановлює загальні рамки для діяльності у сфері патентування [6]. Саме на його положеннях ґрунтується організаційна побудова експертних установ, а також визначається їхня взаємодія з іншими суб'єктами публічної адміністрації.

Слід зазначити, що правове підґрунтя діяльності експертних установ у сфері патентування формують насамперед спеціальні закони України. Вони визначають як загальні правила охорони прав на об'єкти промислової власності, так і процедурні аспекти розгляду заявок. Одним із ключових актів у цій сфері є Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», який закріплює порядок реєстрації та умови надання правової охорони [7]. Саме він закладає нормативні засади для експертних установ у частині перевірки новизни та індивідуального характеру поданих об'єктів.

Важливим етапом стало ухвалення у 2020 році законодавчих змін, які трансформували систему управління інтелектуальною власністю. Йдеться про Закон України № 703-IX, що передбачив створення Національного органу інтелектуальної власності (НОІВ) [10]. Цей нормативний акт став основою для переформатування інституційної структури та перерозподілу повноважень між Міністерством економіки та новоствореною установою, яка отримала статус центрального суб'єкта у сфері патентної діяльності.

Науковці також звертають увагу, що реформи у цій сфері мають бути спрямовані не лише на формальну зміну структури органів, а й на реальне вдосконалення процедур. Так, М.В. Плотнікова у своїх дослідженнях акцентує на необхідності усунення зловживань у сфері промислових зразків та розробки нових механізмів правозастосування, що має відобразитися і в оновленому законодавстві [5, с. 23]. Таким чином, нормативні засади функціонування експертних установ повинні поєднувати формальне закріплення їх статусу з практичними інструментами підвищення ефективності патентної експертизи.

Одним із ключових питань у сфері патентної діяльності є чітке визначення адміністративно-правового статусу експертів. Вони виконують складну функцію оцінки заявок на винаходи та корисні моделі, що вимагає високого рівня спеціалізації й незалежності. Як зазначає С.В. Кондратюк, від належної кваліфікації та добросовісності експертів залежить запобігання зловживанням умовами патентоспроможності, адже саме експерти встановлюють відповідність заявлених об'єктів критеріям новизни, корисності та винахідницького рівня [3, с. 28]. Таким чином, їх адміністративно-правовий статус визначає ефективність усього механізму правової охорони.

Варте уваги і те, що межі компетенції експертів повинні бути чітко окреслені у законодавстві. Відсутність конкретизації призводить до правової невизначеності, яка може стати підґрунтям для зловживань або перевищення повноважень. Як свідчить аналіз практики, навіть незначні прогалини у нормативному регулюванні здатні спричинити суттєві ризики для правової стабільності. Це підтверджується й прикладами патентних спорів, у яких компетенція експертних установ ставала предметом дискусії між заявниками та органами публічної адміністрації.

Водночас межі повноважень експертів не можуть бути відокремлені від гарантій їхньої професійної діяльності. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування патентного законодавства» [8] передбачив низку положень, які посилюють роль експертних установ у процесі захисту прав інтелектуальної власності та запроваджують механізми, спрямовані на підвищення якості експертизи. Це дає можливість визначити баланс між їх компетенцією та відповідальністю, створюючи умови для прозорості й підзвітності у сфері патентної діяльності.

Зазначимо, що явище патентних зловживань останнім часом стало одним із ключових викликів для ефективності системи інтелектуальної власності в Україні. Поширені практики «патентного тролінгу» підривають довіру до результатів експертиз і створюють додаткове навантаження на експертні установи. Як підкреслює І.М. Коросташова, такі зловживання нерідко базуються на прогалинах у законодавстві, що дозволяють отримувати охоронні документи на об'єкти, які не відповідають критеріям новизни або вже є загальновідомими [4, с. 120]. Це створює ситуацію, коли патентні права стають інструментом недобросовісної конкуренції.

Проблематика патентних зловживань особливо гостро проявляється у сфері промислових зразків. Досвід показує, що реєстрація формально нових, але фактично давно відомих рішень, відкриває можливості для блокування діяльності добросовісних виробників. М.В. Плотнікова акцентує увагу на тому, що науково обґрунтоване вдосконалення експертних процедур могло б значно знизити кількість подібних випадків, адже ефективна кваліфікаційна експертиза є запорукою недопущення реєстрації сумнівних об'єктів [5, с. 24]. Таким чином, боротьба з патентними зловживаннями має стати одним із пріоритетних завдань експертних установ.

На нормативному рівні держава також визнала необхідність посилення протидії таким проявам. Прийняття Закону України № 815-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони

прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями» [9] стало важливим кроком у цьому напрямі. Водночас ефективність його реалізації значною мірою залежить від діяльності експертних установ, які мають забезпечити практичне втілення закріплених норм. Це потребує вдосконалення адміністративно-правових механізмів, спрямованих на оперативне реагування на недобросовісні практики.

Відповідно, в умовах глобалізації питання адміністративно-правового статусу експертних установ у сфері патентної діяльності набуває міжнародного виміру. Досвід провідних юрисдикцій демонструє різні моделі організації роботи експертних органів та підходів до оцінки патентоспроможності. Зокрема, Європейське патентне відомство виробило практику, за якою під час розгляду заявок на фармацевтичні об'єкти враховується принцип неприпустимості «довільного вибору» поліморфних форм, що підвищує обґрунтованість експертизи [3, с. 30]. Це свідчить про поступове посилення вимог до винахідницького рівня на міжнародному рівні.

Особливий інтерес становить практика країн із суворим застосуванням критеріїв патентоспроможності, таких як Індія чи Аргентина. У цих державах законодавчо обмежується можливість патентування поліморфів та інших похідних форм відомих лікарських засобів, що фактично унеможливорює зловживання правами з боку фармацевтичних корпорацій. Такі приклади свідчать про доцільність запозичення жорсткіших підходів для вдосконалення вітчизняної експертної практики [3, с. 34].

Водночас міжнародний досвід доводить, що ефективність діяльності експертних установ залежить не лише від законодавчих норм, але й від інституційної спроможності органів, що забезпечують патентну охорону. Саме тому в Україні важливо орієнтуватися на моделі, що поєднують правові та організаційні механізми. Прийняття Закону України № 816-IX [8] із положеннями про непатентоспроможність похідних форм лікарських засобів свідчить про поступове наближення до міжнародних стандартів, хоча ефективна імплементація цих норм ще потребує практичного доопрацювання.

На сьогодні одним із ключових напрямів удосконалення адміністративно-правового статусу експертних установ є цифровізація процедур та впровадження електронних сервісів. Це дозволить підвищити оперативність та прозорість розгляду заявок, зменшити корупційні ризики та забезпечити доступність даних для заявників. Як зазначає І.М. Коросташова, саме підзвітність і відкритість у сфері охорони прав інтелектуальної власності здатні зменшити масштаби патентних зловживань та створити нові гарантії для добросовісних учасників ринку [4, с. 121].

Окремо варто уваги питання інституційної спроможності новоствореного Національного органу інтелектуальної власності. Законодавство передбачило передачу йому ключових повноважень, однак ефективність їх реалізації залежатиме від належного кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Вирішальним у цьому контексті є Закон України № 703-IX [10], який закріпив правові основи функціонування НОІВ. Саме від його практичної реалізації залежить, чи зможе Україна створити сучасну інституцію, здатну ефективно виконувати функції експертної установи у сфері патентної діяльності.

Перспективи розвитку пов'язані також із гармонізацією національного законодавства з міжнародними стандартами. У цьому контексті доречно звернутися до досвіду Європейського Союзу та міжнародних організацій, які вимагають від держав-членів впровадження чітких механізмів протидії зловживанням у сфері ІВ. Відповідно, інтеграція України до європейського правового простору потребує не лише формального закріплення норм, а й створення ефективних адміністративних процедур, що забезпечуватимуть їхню практичну дієвість. Це дозволить експертним установам не лише підвищити рівень довіри з боку суспільства, а й зміцнити позиції України у глобальній системі охорони інтелектуальної власності.

Висновки. Узагальнюючи проведене дослідження, можна стверджувати, що адміністративно-правовий статус експертних установ у сфері патентної діяльності є одним із визначальних елементів функціонування всієї системи охорони прав інтелектуальної власності. Вони виступають гарантом належного застосування законодавства, формують правову визначеність у сфері промислової власності та забезпечують збалансованість між інтересами держави, заявників і суспільства. Водночас практика свідчить, що недоліки правового регулювання, відсутність чіткої координації між інституціями та прояви патентних зловживань створюють суттєві ризики для ефективності їх діяльності. Саме тому завдання держави полягає у створенні дієвої нормативної бази та інституційних умов, які б дозволили експертним установам працювати незалежно, професійно та прозоро. Подальший розвиток експертних установ у сфері патентної діяльності має відбуватися в умовах глибокої інтеграції до європейського та міжнародного правового простору. Це передбачає не лише гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, але й запровадження сучасних підходів до організації експертизи – від цифровізації процесів до посилення інституційної спроможності Національного органу інтелектуальної власності. Важливим завданням є також подолання патентних зловживань, що знижують рівень довіри до правової охорони та гальмують інноваційний розвиток. У результаті вдосконалення адміністративно-правового статусу експертних установ стане ключовим чинником формування ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності, яка здатна забезпечити баланс інтересів усіх учасників правовідносин та сприяти економічному зростанню України.

Література

1. Тополя Р.В. Адміністративно-правовий статус експерта з питань права в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. № 1. С. 100–104.
2. URL: https://juris.vernatskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/19.pdf
3. Корнійко С.М. Адміністративно-правовий статус публічної адміністрації у сфері експертної діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 251–254.
4. Кондратюк С.В. Зловживання умовами патентоспроможності у фармацевтичній сфері України та ЄПО (на прикладі софосбувіру). *Доктрина медичного права*. 2023. № 2(32). С. 23–39.
5. Коросташова І.М. Патентні зловживання в Україні: проблеми запобігання та боротьби у сфері ІВ. *Інновації молоді в машинобудуванні*. 2021. № 3. С. 119–122.

6. Плотнікова М.В. Напрями вирішення проблем зловживань правами на промислові зразки. *Матеріали науково-практичної конференції* (Суми, 2016). Суми: СумДУ, 2016. С. 22–25.

7. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 32.

8. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. Ст. 33.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування патентного законодавства: Закон України від 21.07.2020 № 816-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 2. Ст. 16.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями: Закон України від 21.07.2020 № 815-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 1. Ст. 3.

11. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення Національного органу інтелектуальної власності: Закон України від 16.06.2020 № 703-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 34. Ст. 248.

Анотація

Кононець В. П. Адміністративно-правовий статус експертних установ у сфері патентної діяльності. – Стаття.

У статті досліджується адміністративно-правовий статус експертних установ у сфері патентної діяльності, які виступають ключовими суб'єктами у системі забезпечення охорони прав інтелектуальної власності в Україні. Розкрито сутність поняття «експертна установа», її місце у правовій системі та взаємозв'язок із державними органами влади, що формують та реалізують державну політику у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності. Особливу увагу приділено аналізу функціональних повноважень таких установ у процедурах патентування, експертизи заявок, запобігання патентним зловживанням та формуванні єдиного адміністративно-правового механізму у цій сфері. Окремо розглянуто законодавчу базу, яка визначає діяльність експертних установ, зокрема закони України про охорону прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, а також новітні законодавчі акти, що передбачають створення Національного органу інтелектуальної власності. З'ясовано, що у процесі реформування патентного законодавства відбувається трансформація адміністративно-правового статусу експертних установ, що потребує комплексного аналізу з точки зору узгодженості національних норм із міжнародними договорами та стандартами. У статті акцентовано увагу на проблематиці зловживань у сфері патентування, які безпосередньо впливають на ефективність роботи експертних установ та знижують рівень правової визначеності у сфері інтелектуальної власності. Обґрунтовано необхідність вдосконалення адміністративно-правових механізмів функціонування експертних установ, підвищення рівня прозорості та підзвітності їхньої діяльності, а також посилення координації із судовими та контролюючими органами. Запропоновано напрями оптимізації діяльності у контексті цифровізації процесів, запровадження міжнародних практик та використання зарубіжного досвіду. Стаття комплексно висвітлює сучасний стан та перспективи розвитку адміністративно-правового статусу експертних установ у сфері патентної діяльності, визначає основні проблемні аспекти їх функціонування та формує пропозиції щодо підвищення ефективності їхньої діяльності в умовах реформування національної системи інтелектуальної власності.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, експертні установи, патентна діяльність, інтелектуальна власність, реформа законодавства.

Summary

Kononets V. P. Administrative and legal status of expert institutions in the field of patent activity. – Article.

The article explores the administrative and legal status of expert institutions in the field of patent activity, which act as key entities in the system of intellectual property protection in Ukraine. The essence of the concept of an “expert institution,” its place within the legal system, and its interaction with state authorities responsible for shaping and implementing national policy in the field of industrial property protection are revealed. Special attention is paid to the analysis of the functional competences of such institutions in patenting procedures, examination of applications, prevention of patent abuses, and the establishment of a unified

administrative and legal mechanism in this area. The legislative framework regulating the activities of expert institutions is examined, in particular the laws of Ukraine on the protection of rights to inventions, utility models, and industrial designs, as well as recent legislative acts introducing the National Intellectual Property Authority. It is emphasized that, within the framework of patent law reform, the administrative and legal status of expert institutions is undergoing transformation, which requires a comprehensive analysis of the consistency of national norms with international treaties and standards. The article highlights the challenges related to abuses in the field of patenting, which directly affect the efficiency of expert institutions and reduce legal certainty in the field of intellectual property. The necessity of improving the administrative and legal mechanisms of their functioning, enhancing the transparency and accountability of their activities, and strengthening coordination with judicial and supervisory bodies is substantiated. The proposed ways of optimization also include the digitalization of procedures, the introduction of international practices, and the use of comparative foreign experience. The article provides a comprehensive overview of the current state and future development prospects of the administrative and legal status of expert institutions in the field of patent activity, identifies the main problem areas of their functioning, and formulates proposals aimed at strengthening the effectiveness of their activities in the context of the ongoing reform of the national intellectual property system.

Key words: administrative and legal status, expert institutions, patent activity, intellectual property, legislative reform.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.11.2025

Дата публікації: 12.12.2025